

Тетяна ПАСТУШЕНКО

**LIFE HISTORY TA LIFE STORY
У БІОГРАФІЧНОМУ ІНТЕРВ'Ю ОДНОГО «КИЯНИНА»:
РЕКОНСТРУКЦІЯ СМISЛУ ЖИТТЄВОГО ДОСВІДУ**

У цій статті представлена спроба реконструкції біографічного смислу інтерв'ю з Іваном Кириловичем К.¹, проведеного в рамках інтернаціонального проекту документації рабської та примусової праці (International Slave- und Forced Labourers Documentation Project)² у лютому 2006 р. в Києві. А саме, якого значення надає оповідач своєму досвіду перебування на примусовій праці в нацистській Німеччині, і який смисл він вкладає у свою життєву історію.

Прикладом інтерпретації інтерв'ю, записаних під час згаданого Інтернаціонального проекту, є публікації Г. Грінченко³, в яких вона здійснила аналіз стратегій презентації досвіду примусу до праці у нацистській Німеччині в автобіографічному наративі респондентів. Дослідниця показала існування принаймні трьох способів вписування теми примусової праці до біографічного конструкту. Ці способи або «формули» самопрезентації вибудовувалися відносно позиції/ставлення/дискурсу радянської влади до колишніх примусових робітників. Залежно від того, чи була це стратегія «відповідності» нормам і стандартам життя радянського суспільства, або самовиправдання за «зраду» через обвинувачення чи протестної соціалізації — варіювалося й значення періоду праці в Райху для біографічної розповіді людини. Амплітуда коливалася від неважливого скороминущого епізоду, до значущого й детермінуючого весь наступний життєвий досвід. Наприклад, інформантка Зінаїда Іваніна «досвід воєнних років і примусової праці на території ворожої держави змальовує як вирішальний для свого подальшого життя, вписуючи його в свою оповідь за допомогою стратегії „усвідомленої детермінації“»⁴.

Погоджуючись із висновками Г. Грінченко, що біографічний конструкт примусової праці в Райху вибудовується навколо ставлення інформанта до політики радянської влади стосовно колишніх оstarбайтерів і військовополонених, в реконструкції біографічного смислу інтерв'ю Івана Кириловича спробуємо показати ще одну роль (окрім уже описаних відповідності, самовиправдання, протестної соціалізації), яку відводить респондент періоду примусової праці в Німеччині.

Аналіз біографічної історії здійснювався на основі транскрипту інтерв'ю, до якого був застосований метод герменевтичної реконструкції, описаний Габріель Розенталь⁵,

а також фотографій з домашнього архіву, якими інформант ілюстрував свою розповідь. Фахівець у галузі біографічного методу в соціології Г. Розенталь провадила дослідження, присвячені впливу нацистської диктатури, Голокосту, Другої світової війни на долі звичайних свідків та учасників цих подій. Характерною рисою методу герменевтичної реконструкції кожного окремого біографічного випадку є аналіз життєвого досвіду людини (*life history*), та самої оповіді про історію життя (*life story*). Іншими словами — це аналіз пережитої та розказаної історії життя⁶. Метою аналізу історії життя є відтворення того біографічного смислу, який мали для людини пережиті події у той момент, коли вони відбулися, а також реконструкція хронологічної послідовності цих подій у тому порядку, в якому вони відбувалися. Метою ж аналізу самої оповіді про історію життя є відтворення смислу, якого людина надає своєму життєвому досвіду нині, а також реконструкція послідовності, в якій оповідач вибудовує події життя зараз, під час розмови. Інакше кажучи, головним питанням герменевтичної реконструкції є те, яким чином у своєму біографічному наративі інформант репрезентує, впорядковує і транслює власний досвід, щоб надати значення випадкам і вчинкам свого життя. Адже «розповіді, які біограф відбирає для того, щоб подати слухачам історію свого життя, не можна розглядати як низку окремих епізодів і окремих подій, що відбувалися з людиною, розташованих у хронологічній послідовності, подібно до геологічних відкладень, — досвід окремої пережитої події завжди вбудований в об'єднаний загальним змістом контекст, біографічну конструкцію»⁷.

Метод реконструкції «біографічного випадку» за Г. Розенталь складається із 5 етапів: аналізу біографічних даних, аналізу тематичного поля (або реконструкції розповіді про життя), реконструкції історії життя, мікроаналізу окремих частин тексту, і контрастного порівняння історії життя і оповіді про життя.

Біографічні дані

Іван Кирилович — киянин у першому поколінні, дітяк Української спілки в'язнів-жертв нацизму (УСВЖН), на момент запису інтерв'ю він очолював спілку УСВЖН Голосіївського району Києва. Народився 1923 р. в с. Германівська Слобідка Обухівського р-ну Київської обл. в сім'ї заможного селянина. У родині окрім Івана було ще четверо дітей. З початком створення колгоспів родину почали переслідувати: забрали майно, половину хати, а в 1937 р. арештували батька, який загинув у таборах Архангельської області. У 1940 р. Іван Клименко закінчив школу й вступив навчатися на вчительські курси в Києві, які йому закінчити не вдалося, бо почалася війна. Влітку 1941 р. він працював на спорудженні оборонних укріплень в районі Києва, потім у Дніпропетровській і Донецькій області. Після окупації цих територій німецькими військами повернувся додому. 23 квітня 1943 р. вивезений на роботу до Райху, працював у господарстві фрау Нюссе (Nüsse) в селі Ляуенбург (Нижня Саксонія). Разом з ним була і його однокласниця Ольга, у 1944 р. у них народилася дочка Галина. У 1945 р. повернувся додому. Понад два роки пішло на легалізацію становища у повоєнному радянському суспільстві, пошук роботи та отримання паспорта. З 1948 р. він працював бухгалтером у військовій частині, що базувалася

у містечку Василькові Київської області. З 1959 р. мешкав у Києві. Заочно здобув вищу освіту зі спеціальності економіст, працював до виходу на пенсію (1983 р.) у Міністерстві фінансів УРСР, 8 років викладав бухгалтерський облік у торгівельному технікумі. Трудова діяльність Клименка тривала до 2002 р. Він має двоє дітей, троє онуків і троє правнуків. У 2005 р. трагічно загинула його дружина, і на момент інтерв'ю він мешкав сам.

Ситуація інтерв'ю

Розмова з Іваном Клименком записувалася за методикою біографічного інтерв'ю. Запис проводився впродовж двох зустрічей, і загальна тривалість інтерв'ю становила понад 6 годин. Про Івана Кириловича я дізналася від тележурналіста Сергія Братішка, який записував з ним інтерв'ю для документального фільму про українських остарбайтерів. Він рекомендував його як цікавого співрозмовника, на доказ своїх слів подарував копію газети «Голос України» з автобіографічною статтею про нашого інформанта. Отже, Іван Кирилович уже мав певний досвід публічної презентації власної історії перебування на примусовій праці Німеччині, а виходячи з біографічних даних ми могли очікувати розповідей не лише про війну. Йому було що сказати про драматичні події 1930-х рр. на селі, про входження колишнього остарбайтера до повоєнного радянського суспільства, власне кар'єрне зростання, нещодавню втрату дружини тощо.

Іван Кирилович виявився талановитим оповідачем, у якого не виникло труднощів із відповіддю на перше відкрите запитання, яке звучало так: «Ми записуємо спогади для міжнародного проекту записів свідчень в'язнів жертв нацистських переслідувань. Я просила б вас розповісти свою біографію. Розповісти нам про своє життя». Щоб проілюструвати ситуацію, яка панувала під час запису інтерв'ю, наведу декілька рядків із моїх нотаток. «Ми спілкувалися у вітальні, на столі були підготовлені документи, фотографії, книжки й газети з публікаціями невеликих біографічних оповідань Івана Кириловича. Під час першої відкритої частини інтерв'ю, як мені здалося, він говорив дуже натхненно. Він дивився вдалину і мовив, ніби читав вірші. Періодично його очі наповнювалися сльозами, він зупинявся, переводив подих і знову продовжував. З усього було видно, що наше спілкування йому подобається. Після завершення аудіозапису, я взяла додому рукопис спогадів Івана Кириловича «Сага про Зважків» й домовилася про наступну зустріч. Ознайомлення з історією його родини, яку в селі за прізвиськом діда Сергія Антоновича називали Зважаями, показало, що інформант створив і записав біографічну модель власного життя ще у 1987 р. На час нашої розмови він мав стійку, продуману й апробовану минулими артикуляціями конструкцію власної біографічної історії.

Аналіз тематичного поля

Метою цієї аналітичної процедури є реконструкція форми і структури оповіді про життя, тобто того, яким чином вибудовується тематична і хронологічна послідовність епізодів інтерв'ю. Під час підготовки до цього аналізу текст інтерв'ю спочатку розбива-

ється на послідовність окремих тематичних блоків, які виділяються на основі певних критеріїв: зміна персонажів, зміна стилю тексту й переходу від однієї теми до іншої⁸. (Див. розбивку інтерв'ю з Іваном Кириловичем на тематичні блоки у додатку 1). Аналіз тематичних блоків відкритої частини оповіді показав, що основну увагу у своїй розповіді інформант приділив саме досвіду перебування в німецькому селі (8 сторінок/387 рядків), тоді як блок про довоєнне життя становив всього 29 рядків (менше однієї сторінки). З фактів, викладених на початку інтерв'ю, дізнаємося, що родина Івана Кириловича жила «добре» до колективізації, батько мав «пару коней, мав корову, мав бугая. Мав кріпке хороше селянське господарство і п'ять гектарів землі». А потім їх розкуркулили, і жити вони стала «бідно», і що родину діда вислали до Сибіру, а за батьком «полювали», бо вважали його куркулем. Тим не менше, Іван здобув середню освіту й напередодні війни навчався на вчительських курсах.

Історія про працю в Німеччині починається з такої собі життєвої коди, з розповіді про відвідування онуком Ярославом у 2004 р. дітей колишніх господарів Івана Кириловича — Ерікі й Генріха, представлення фото і листування з ними. Розповідь про обставини вивезення, життя в Ляуенберзі, повернення додому містить багато деталей, згадок про різних людей і замальовок їх характерів, детальний опис всього господарства німецької хазяйки Івана, методів його ведення, а також завершених історій про різні життєві випадки, наприклад, про коня Макса або приборкання бугая, детальний опис будинку й навколишньої місцевості. Ця оповідь більше схожа на звіт про туристичну поїздку. Це позитивна, а то й ідилічна історія, яка не вписується в типові колективні інтерпретації страждань жертв нацистських переслідувань. Хоча Іван Кирилович постійно наголошував, що жити було нелегко, доводилося «надзвичайно тяжко і багато працювати», виправдовував свої позитивні характеристики німецької родини унікальністю свого випадку, тим, що хазяйка у нього була «особлива», «смілива й антифашистка».

Можемо припустити, така увага в біографічному конструкті до сюжетів про Німеччину обумовлена тим, що:

- 1) праця в німецькій родині дійсно стала надзвичайно важливим досвідом для всього подальшого життя Івана Клименка;
- 2) на таку детальну оповідь зорієнтував інформанта інтерв'юер та завдання проекту, яке полягало саме в документації «примусової праці».

Почуте у другій частині інтерв'ю підтвердило саме друге припущення. У відповідь на мої питання: «Я хотіла про вашу родину запитати. А з якої родини був ваш батько мама, вони з одного села були?» та «А голод ви пам'ятаєте? Як ваша сім'я пережила?» я почула тривалу (9 сторінок/547 рядків), надзвичайно хвилюючу і страшну розповідь про долю його родини під час колективізації і голоду в 1930-ті рр. Тема голоду продовжилася й під час нашої другої зустрічі. Готуючись до інтерв'ю, я записала деякі питання, які планувала поставити Івану Кириловичу. Але у відповідь він витяг свій аркуш паперу із переліком епізодів, про які він не встиг розказати першого разу. Більшість сюжетів знову були про страждання та смерть його родичів та односельців у 1932–1933 рр.

Контрасне порівняння життєвої історії, розказаної Іваном Кириловичем, і його історії життя показує, що Голодомор виступає для оповідача своєрідним мірилом зла й нещастя. Проведення паралелі/співставлення колективізації й драматичних подій війни доволі часто зустрічається в інтерв'ю українських селян, навіть тоді, коли примусова праця не була «позитивним» досвідом, як у випадку Івана Кириловича. Для респондентів (переважно жителів села) Голодомор стає тим зразком трагедії, з якою порівнюють всі події подальшого життя, в тому числі і нацистської окупації та вивезення на примусові роботи в Райх⁹. Більшість з опитаних для Інтернаціонального проекту селян самостійно провели порівняння між колективізацією і війною, не потребуючи дослідницьких інтерпретацій. До найбільш яскравих прикладів належить оповідь жителя містечка Обухів Київської області Володимира Назаровича, який чітко проводить паралель з Голодомором в Україні та виживанням у нацистському концтаборі Штутгофі. Причому в такому контексті, що після голоду 1933-го не страшний жоден концтабір:

«Ну оці поляки і другі нації, вони вимерали бистріше. Чого? Бо вони не їли усього цього торфу і іншого. А чого? Бо у них голоду не було, а у нас на Україні був 33-му голод. І ми ото може привикли, що ми таке їли оце все»¹⁰.

Мікроаналіз тематичного блоку про примусову працю

Подібне припущення підтверджує і мікроаналіз тематичного блоку інтерв'ю про вивезення до Німеччини та працю у німецькій родині (див. додаток 2). У конструкті цієї частини тексту часто використовуються такі типи висловлювання, як порівняння й оцінка. Інформант протиставляє умови життя у німецькому селі з колгоспним і ситуацією в сучасному українському селі, порівнює методи господарювання, зібрані врожаї тощо. Ось, як розповідаючи про приїзд до Ляунберга, Іван Кирилович від опису відразу переходить до оцінки, а потім і порівняння.

«Приїхали ми вечором — пораяються біля хазяйства: всі бігають біля коней, біля корів, біля свиней. Господарство красиве, здорове, культурне, (коротка пауза) багате. Мене — у ванну. Гаряча вода, душ. Це (коротка пауза) я називаю це село аул (коротка пауза). У горах, кругом гори, і 42 двори там було. Сорок два, тепер — п'ятсот шістдесят! (Коротка пауза). У нас тікають із села, і вже нема людей у селі, а там навпаки — їдуть у село.

Наступний сюжет у тематичному блоці знайомства зі своїми німецькими господарями — це опис багатого столу, накритого для вечері, за який посадили і їх, робітників:

«Ну стіл був накритий так, що я... Там були такі речі, яких я не бачив. Ми жили бідно. Колективізація. Репресії. Голод. Війна. (Коротка пауза). Жили бідно. А стіл був накритий так, що там і варене і парене, і смажене, і все. (Коротка пауза). В общем, я подумав, що це, може, якесь свято у них, а може це хтось має День народження. Нічого подібного. Так стіл накривали два з половиною роки. (Коротка пауза). І кожного разу хазяйка питала, чи всі ситі».

Картина достатку звичайної німецької селянської родини протиставляється злидням радянського села: «ми жили бідно» — а в німців (читай ворогів) — були «ситі». У критиці радянського режиму, яку впродовж усієї розмови проводить Іван Кирилович, тема голоду посідає провідне місце. Звернення до неї відбувається постійно впродовж усього інтерв'ю: «А під час окупації не голодували. Навіть НЕ голодували».

Розповідаючи про працю в німецькій родині, Іван Кирилович одночасно критикує економічні результати господарювання радянської влади на селі. І головним аргументом тут стають успіхи, як йому здавалося, одноосібного господарства його німецької хазяйки.

І якщо повідомляє, що в <...> Херсонській області зібрали 18 центнерів з гектара, а у Київській 25 центнерів з гектара, то це крихці, це сльози. Це ганьба на чорноземі! А хазяйка збирала 70–80 центнерів з гектара.

Зазнає критики і моральний образ представника радянської влади — комуніста, комсомольця. Розповідаючи про початок вербувальної кампанії і про те, що перший набір був для охочих, Іван Кирилович, ніби між іншим, говорить про добровільців «якраз із числа активних комсомольців». Далі негативний портрет прибічника комуністів посилюється сюжетом про сільських поліцаїв із колишніх комсомольців. Тоді як «синок розкуркуленого і висланого, і репресованого при німцях нігде не працював» та до того ж двічі тікав від депортації на примусову працю.

Антигуманна суть радянської влади, практика зневажання прав людини у тоталітарній державі ще більше підкреслюється в епізоді доволі принизливої процедури, яку сам інформант перед цим назвав «жахливою картиною», відбору робітників німецькими селянами із щойно прибулих українських остарбайтерів.

«Підходить до нас німець, так кульгає на одну ногу (коротка пауза). Поздоровався. Чемно. "Гутен таг". <...> Каже що: "Дружина мого брата рідного, який помер дві неділі тому просила запросити, — бачте, не «взяти», не «привезти», а — «запросити» хлопця. (Коротка пауза). А сусід Краус — дівчину. Я бачу, що ви із села, (коротка пауза) напевно розбіраєтесь у сільському господарстві, якщо маєте бажання, — бачте, «якщо маєте бажання», — то оно стоїть карета, поїдемо в село Ляунберг, тут 12 кілометрів". <...> „У вашому положенні, в якому ви знаходитесь, для вас дуже важливо, щоб ви попали в сім'ю, яка б вважала вас за людей (вид. Т. П.). Це я вам гарантую” — він каже».

У цій частині розповіді автор прямо не називає своїх опонентів, але неважко здогадатися до кого спрямовані оті його «бачте», і де ще «не вважають за людей» таких, як Іван. Полеміка з радянськими ідеологічними постулатами про свободу й рівність, про переваги колгоспного способу господарювання на селі у прихованій чи відкритій формі триває впродовж усього тематичного блоку «примусової праці в Німеччині». Якщо поглянути на те, як розташувалися антирадянські сюжети у першій відкритій частині інтерв'ю Івана Кириловича, то їх найбільша кількість припадає саме на воєнний період біографічної розповіді. Про свою особисту драму у 1930-х рр. він сказав всього

декількома фразами, що майно його родини «було розбито і розграблено», діда за-слали, а батька «переслідували», не розгортаючи цю драму в детальний наратив. Образ радянської влади інформант створював, описуючи її дії, котрі стосувалися великої кількості людей, а не його особисто. Це епізоди про нищення зерна колгоспів перед відступом радянських військових частин, втеча «начальства», яке покинуло напризволяще тисячі людей, котрі працювали над спорудженням оборонних укріплень. Це історія про супроводження дружини радянського генерала, котра везла з Німеччини до СРСР декілька вагонів трофейного майна. На такому тлі господарство фрау Нюссе, стосовно якого не прозвучало жодного негативного слова, виступає у ролі альтернативи колгоспній системі й радянському ладу загалом. Портрет же наділеної багатства людськими чеснотами хазяйки — працювитої, чуйної, сміливої, яка не побоялась приборкати розлютованого бугая — доповнює цей зразок ідеального, з точки зору оповідача, сільського двору. І хоча Іван Кирилович постійно підкреслював, що його випадок був унікальним, що доводилося «надзвичайно багато працювати», і до інших остарбайтерів у цьому німецькому селі ставилися погано, все ж неважко помітити подібність між «красивим, здоровим, культурним і багатим» господарством Нюссе і знищеним «кріпким хорощим селянським господарством» родини Івана Кириловича. Таким чином, історія про примусову працю, а радше про життя в німецькому селі, виступає в біографічній конструкції Івана Кириловича як аргументація нормальності життя родини заможного селянина до колективізації, де були «пара коней, корова, бугай і п'ять гектарів землі».

У чому ж тоді смисл всього життєвого досвіду Івана Кириловича? Дати відповідь на це запитання допоміг ще аналіз візуального супроводу інтерв'ю. Оскільки Іван Кирилович показував фотографії «дозовано», по ходу інтерв'ю, ілюструючи свою розповідь, то в тому, як він тематично погрупував свої родинні фото, є певний смисл. Він детально ілюстрував своє перебування в німецькому селі, показуючи всіх дійових осіб його розповіді: себе, свою дочку й дружину, робітників-французів, господарів, господарів родини, де працювала його дружина Ольга, коня, будівлі, сучасні фото про відвідування Ляуенбергу його онуком. Ось якими коментарями супроводив фото хазяйки Іван Кирилович: «Вона тут єсть, я зараз вам її покажу. Вона заслужила те, щоб її [показали], ось! Ось вона. Це її мати, а це її батько, а це сама хазяйка». Тобто, нам показували фото тих, хто «заслужив», хто достойний був «увійти в історію», хто важливий з точки зору біографа.

Тематичний блок інтерв'ю про свою селянську родину Іван Кирилович також проілюстрував серією фотопортретів часів свого дитинства. Фото 1920-х рр. у селянських сім'ях є неабиякою рідкістю, тим більше підбірка достатньо різносюжетних знімків. У цій частині інтерв'ю не всі фото з'являлися послідовно, у хронології оповіді. Весь комплект фотографій ми розглянули після закінчення запису інтерв'ю першого дня. Послідовність сюжетів на родинних фото створюють певну історію, яка об'єднує весь біографічний конструкт оповідача. У центрі цієї історії, розказаної фотографіями, перебуває батько Івана Кириловича і родинний дім. Оповідач також впродовж усього інтерв'ю постійно повертається до цих образів. Вперше батько і родинний дім Івана

з'являється на фотографії сільської толоки 1929 р., котра слугувала доказом «гарного життя» до колективізації. І хоча на фото великий будинок його дядька Устима, але як пояснює оповідач, такий самий, як дім Івана: «на 16 вікон», під залізним дахом. Це була «друга хата в селі». Навколо будинку розташувалася велика група радісних селян, які ніби щойно закінчили роботу і на доказ цього демонструють у руках пили, сокири й лопати, а один наливає своєму сусідові із сулії горілку до гранчака. З нагоди фотографування зібралися жінки й діти, які створюють картину загального родинного свята. На фотографії шестирічний Іван сидить в обіймах свого батька. Трохи далі стоїть його мама із сестрами. Єдність батька і сина, яку бачимо на фото, ілюструють слова Івана Кириловича, сказані в інтерв'ю з іншого приводу: «Я дуже батька любив, він для мене був шось святим. Я вважав, що немає нікого іншого розумнішого, я вважав, що немає нікого іншого сильнішого за його, що нема нікого іншого добрішого за його». У 1937 р. Кирила Єфремовича арештовують і у 1941 р. розстріляють, про що Іван дізнався лише наприкінці 1990-х рр. Фото батька із кримінальної справи завершує цю сюжетну лінію. Дім також постраждав. «Знесли мого дядька хату, почали будувати колгоспну контору, не хватило будівельного матеріалу, то приїхала бригада та відірвала нашу оцю половину хати. І так ми в цій половинці хати жили ще тридцять років. і тільки у 64-му році я добудував цю хату, уже працюючи викладачем у торговому технікумі». Половина дому також є на фото 1960-х рр., на якій наш оповідач сфотографований за роботою — відбудовує батьківський дім. А в руках тримає батьківську дворучну пилку, яка не один раз рятувала їх родину від голоду в скрутні 1930-ті рр. Із послідовності дій Івана Кириловича, які він не прямо пов'язує між собою в інтерв'ю, але результати цих дій чітко зафіксували його родинні фото: з'ясування долі репресованого батька (фото з кримінальної справи), відбудова понівеченої хати (фото 1964 р.), можемо зробити таке припущення. **Саме відновлення своєї зруйнованої батьківщини, реабілітація його родини стає смислом усього життя нашого оповідача.** У розмові про це прямо Іван Кирилович не сказав. Він згадував, що постійно допомагав мамі, яка залишилася жити в селі. Показав фото з відновленням старої, зруйнованої за колективізації хати. Потім село згадується вже в розповідях про пам'ятник Голодомору в селі, що він постійно влітку косить біля нього траву. І ми розуміємо, що респондент продовжував і після смерті матері бувати на батьківщині. Про реалізацію подібних намірів демонструють його вчинки, зокрема рукопис спогадів про родину «Сага про Зважаїв», написаний ще в 1987 р.

Але остаточно переконало нас у правдивості припущення одне сучасне фото, яке випадково випало із фотоальбому, коли Іван Кирилович шукав фото своєї дочки, котра живе в Канаді. На ньому оповідач сидить зі своєю правнучкою на фоні величезного котеджу, вибудованого в батьківській садибі на місці колишнього батьківського будинку. Успішна кар'єра, квартира в Києві, достаток в родині — це не є самоціллю, це засіб, щоб відновити розорений батьківський дім. Подібна поведінка не є чимось особливим і унікальним, але в інтерв'ю з Іваном Кириловичем так яскраво проявилася оця наполегливість і послідовність людини у реалізації своїх намірів. І головне, що вони увінчалися успіхом.

Додаток 2

Сторінка/ рядки	Тип висловлювань	Зміст послідовність
Перший день		
1/29	Повідомлення	Життя до війни, колективізація, навчання
1–3/98	Оповідь	На будівництві оборонних укріплень
5–8/190	Оповідь	Шлях із Донецької області додому окупованою територією
8–16/387	Оповідь	Перебування в Німеччині
16	Повідомлення/ міркування	«Ну а ми вирішили їхати додому»
17/19	Міркування	«Нам ще десять років не давали документів ніяких»
17–20/182	Розповідь/порівняння	Табір у Гальберштаті
20–21/33	Розповідь	Супроводження генеральші
22–23/33	Розповідь	Повоєнні митарства, отримання паспорта
24/42	Розповідь	«Одержав направлення в Київ», «Кар'єрне зростання»
25–27/143	Питання — відповідь	— Ви будете каву пити чи чай? — То давайте оцю касету дорозкажете, а питання я вже під каву і під чай
27–31/233	Розповідь, міркування, діалог	«Я хотіла про вашу родину запитати. А з якої родини був ваш батько мама, вони з одного села були?»
32–37/314	Питання Відповідь /розповідь	— А голод ви пам'ятаєте? Як ваша сім'я пережила? — Голод? (Довга пауза). Як сьогодні.
37	Питання	— А під час окупації ви не голодували в селі?
37–39/70	Розповідь, міркування	Життя під час окупації
39–40/81	Розповідь	«А тепер я вам розкажу про свого товариша Володю» — історія про початок війни
42–43/82	Діалог, розповідь	Історія одруження та народження дочки
Другий день		
43/22	Оповідь	Про бабу Палажку
44/22	Розповідь, міркування, аргументи	Як ховали померлих від голоду
45/31	Оповідь	Дві історії про брехню, що голоду не було
45–47/110	Оповідь	Про окупацію, про старосту

47–50/102	Оповідь	«Тепер про те, що тепер уже говорять, а комуністи категорично заперечують, що це був голодомор». Історія Петра Пойди про жорна і ступи
50/42	Розповідь	Розкуркулення/Саша Шандалова
51–52/49	Розповідь	«Можу ще такий випадок розказати». Про рояль сільського священника
52/24	Розповідь	«Ну і якщо вже про голодомор, то це ще один епізод». Історія про сухарі

Додаток 2

Сторінка/ рядки	Тип висловлювань	Зміст, послідовність
8	Повідомлення	Перший набір у Німеччину був добровільним. Для бажаючих
8/4	Опис	Вивезення в Німеччину. «Були розклеєні в селі оголошення, що запрошуємо у Велику Німеччину на роботу».
8/2	Аргументація/ міркування	Комсомольці були добровольцями і поліцаями. «Причому, що характерно, якраз із числа активних комсомольців»
8	Питання інтерв'юера	— А, даже не з розкуркулених?
8/10	Аргументація	Поліцаї/комсомольці «Корецький Трохим був поліцаєм, а до війни комсомолец, активний комсомолец. І Микита Пойда — тоже був поліцаєм, а до війни комсомольцем».
9–10/43	Оповідь	Дві втечі з Обухова та Василькова
9/5	Пояснення	Як зустрівся з майбутньою дружиною
9	Оповідь	Вивезення в Німеччину «у квітні місяці 23 квітня [1943 р.], бачте, я пам'ятаю дату, ще раз забрали і в цей час мені не вдалося втекти». «Привезли нас у Київ».
9/6	Опис	Туалет під Ківерцями
9	Міркування	«Це, це було нелюдськи (коротка пауза) і противно, і нелюдськи, і досадно, і можна сказати, що це уже якесь (коротка пауза) тваринне відношення до нас».
10/5	Оповідь	Шлях від Ківерців до Ганновера
10/24	Оповідь/ міркування	Запрошення до нових хазяїв «запросити, — бачте, не "взяти", не "привезти", а — "запросити" хлопця».

10	Дістає фото	«Це француз, з яким я працював. Це я і француз і дід, це наша доченька, яка там народилась, а це дочки хазяйки, це француз, це лошак».
10/17	Повідомлення	Обговорення фото
11/5	Оцінка	«Господарство красиве, здорове, культурне (коротка пауза) багате».
11/17	Опис фото	Пояснення обставин відвідування онуком господарів
11/8	Опис /порівняння	Перша вечеря
11	Питання	То що ви робили?
11–12/22	Повідомлення/оцінка	Орали, волочили, сіяли, збирали
12/	Аргументація/ порівняння	«А хазяйка збирала 70–80 центнерів (коротка пауза) з гектара».
12	питання	— А яка в неї сім'я була?
12/12	Розповідь	Елізе Нюсе, вдова з двома дочками
12–13/29	Розповідь	Дочка Галина, обставини народження, як за нею догладала Краусиха, а Оля працювала. Дочка почала говорити німецькою мовою.
13	Опис/порівняння	Кімната Івана, німці не опалюють будинків, у нього була перина
13/19	Опис	Господарство Краузів
13–14/19	Розповідь/порівняння	Історія про мінеральні добрива
14/23	розповідь	Історія про лошака Макса
14–15/26	Оцінка/аргументація	«Вона була особлива хазяйка». Антифашистка, смілива. Історія приборкання бугая
15	Відповідь на питання А яка була хазяйка? Епілог	«Вона тут єсть, я зараз вам її покажу. Вона заслужила те, щоб її, ось! Ось вона. Це її мати, а це її батько, а це сама хазяйка».
15	Питання	— А вона платила вам гроші, вам хазяї гроші давали?
15	Аргументація на користь хазяйки	Ніхто у селі не одержував грошей. Ніхто! А мені і французу хазяйка платила (коротка пауза) 10 марок (сміється).
15–16/37	Розповідь/опис	Історія про зустріч американських військових
16/10	Повідомлення	Іван поїхав додому, а всі дівчата з французами, шось через два через три дні зібралися і поїхали у Францію. А решта всі — хто куди.
16	Повідомлення/ міркування	«Ну а ми вирішили їхати додому».

¹ Прізвище залишається конфіденційним.

² *Hitlers Sklaven. Lebensgeschichte Analysen zur Zwangsarbeit im internationalen Vergleich / Herausgegeben von Alexander von Plato, Almut Leh und Christoph Thonfeld unter Mitarbeit von Elena Danchenko, Joachim Riegel und Henriette Schlesinger. Wien, 2008. 498 s. <http://www.zwangsarbeit-archiv.de>.*

³ *Грінченко Г.* Автобіографічні конструкції та стратегії саморепрезентацій в інтерв'ю-спогадах колишніх українських оstarбайтерів (попередні результати дослідження)//*Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей/НАН України. Ін-т історії України. К., 2009. Вип. 12. С. 65–72.*

⁴ *Грінченко Г.* Примусова праця в нацистській Німеччині: міжнародний проект збору документальних свідчень і проблеми аналізу біографічних інтерв'ю//*Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. 2009. Вип. 160–161. С. 27–44.*

⁵ *Розенталь Г.* Реконструкція рассказов о жизни: принципы отбора, которыми руководствуются рассказчики в биографических нарративных интервью//*Хрестоматія по устной истории/Пер., сост., введение, общ. ред. М. В. Лоскутовой. СПб., 2003. С. 322–355; Грінченко Г. Г.* Усна історія: Методичні рекомендації з аналізу нарративних інтерв'ю. Харків, 2008. С. 12–19; Див. також приклади реконструкції у: *Память о блокаде: свидетельства очевидцев и историческое сознание общества: Материалы и исследования/Под ред. М. В. Лоскутовой. М., 2006.*

⁶ *Грінченко Г.* Усна історія: Методичні рекомендації з аналізу нарративних інтерв'ю. Харків, 2008. С. 12.

⁷ *Розенталь Г.* Реконструкція рассказов о жизни: принципы отбора, которыми руководствуются рассказчики в биографических нарративных интервью//*Хрестоматія по устной истории/Пер., сост., введение, общ. ред. М. В. Лоскутовой. СПб., 2003. С. 326.*

⁸ Детальніше про процедуру розбивки інтерв'ю на тематичні блоки: *Розенталь Г.* Реконструкція рассказов о жизни... С. 334–335; *Грінченко Г.* Усна історія: Методичні рекомендації з аналізу нарративних інтерв'ю. Харків, 2008. С. 12.

⁹ Детальніше див.: *Пастушенко Т. В.* Будні нацистської окупації України у спогадах колишніх оstarбайтерів//*Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей/НАН України. Ін-т історії України. К., 2008. Вип. 11. С. 166–175.*

¹⁰ Інтерв'ю з Назаренком В. Н. Запис: 3.05.2006, м. Обухів//*Gedächtnisbuch für die Häftlinge des KZ Dachau* (проект збору спогадів колишніх в'язнів Дахау).

Tetiana PASTUSHENKO

THE "LIFE HISTORY" AND THE "LIFE STORY": RECONSTRUCTING THE MEANING OF LIFE EXPERIENCE IN A BIOGRAPHICAL INTERVIEW

In this paper I would like to reconstruct the biographical meaning of an interview with Ivan Klymenko. The interview was conducted in January and February of 2006 in Kyiv within the framework of International Slave- and Forced Laborers Documentation Project. We had two interviewing meetings, and the total length of the recording is over 6 hours in total. I would like to shed some light on the meaning that the interviewee puts into his experience of being a forced laborer in Nazi Germany. My analysis was based on the transcription of this interview, as well as on photographs from interviewee's family archive. For the analysis of this interview, I primarily relied on the Rontal method of hermeneutic reconstruction.